

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Negerande pronomen
och andra oidiomatiska konstruktioner hos inlärare av svenska
som andraspråk

Per Anders Jeppson

Specialarbete, 15 hp
Svenska Språket fördjupningskurs SV1301
Ht 2012
Handledare: Benjamin Lyngfelt & Julia Prentice

Sammandrag

Den här undersökningens syfte är att göra:

- en övergripande sammanställning av de vanligaste språkliga felen i tjugo stycken prov skrivna i löpande text av studenter med svenska som andraspråk.
- en fördjupande undersökning kring ett av dessa fel, som visar vad som är fel och vad som hade varit rätt.
- en konstruktionspost.

För den fördjupande undersökningen har jag även använt mig av korpussökningar med språkbankens sökverktyg *Korp*. Resultatet av den övergripande undersökningen visade att de vanligaste misstagen som görs är:

- Oidiomatiska kombinationer av verb och preposition.
- Val av fel ord
- Ord som saknas
- Ihopblandning av två uttryckssätt
- Negationsfel
- Övriga fel

Den fördjupande undersökningen visar att om det är ett objekt som skall negeras är det mer idiomatiskt att ersätta de negerande pronomenen med *inte + någonting*, så länge det inte är frågan om huvudsats med enkelt verb. Vill man trots det använda sig av negerande pronomen som objekt i satser bör de inte placeras där objektet vanligtvis hamnar utan bör istället placeras på satsadverbialets plats.

Innehållsförteckning

1. Inledning och syfte	2
2. Metod och material	3
2.1. Metod.....	3
2.2. Empiriskt material	3
2.3. Korp	4
3. Konstruktionsgrammatik.....	4
3.1. Vad är konstruktionsgrammatik?.....	4
3.1.1. Semantisk genomskinlighet.....	7
3.2. Forskningsanknytning	8
4. Idiomacitet, ordkombinationer och språkinlärning	9
4.1. Idiomatiskt språkbruk	9
4.2. Ordkombinationer.....	10
4.3. Språkinlärning	10
4.3.1. Generaliseringar.....	11
4.3.2. Enhetsspecifik inlärning	12
4.4. Främmandespråk	12
5. Övergripande resultat	13
5.1. Identifierade fel.....	13
6. Fördjupning: negerande pronomen	16
6.1. Allmänt om negationer	16
6.2. Negerande pronomen som objekt	16
6.3. Korpussökningar.....	18
6.4. Konstruktionsanalys	19
7. Diskussion	20
8. Litteratur.....	23

Figurförteckning

<i>Fig.1 Kontinuum</i>	<i>s4</i>
<i>Fig.2 Exempelmaningar i kombinerat satsschema</i>	<i>s16</i>
<i>Fig.3 Databaspost</i>	<i>s18</i>

1. Inledning och syfte

Den som någon gång har befunnit sig i ett annat land och försökt göra sig förstådd med de språkkunskaper man lyckades få med sig från grundskolan och gymnasiet känner säkert igen sig i följande händelseförlopp: Innan du går in i butiken tänker du snabbt igenom vad du skall säga, nervöst går du fram till expediten och förklarar vad det är för vara som du är på jakt efter. Expediten ser frågande ut, du försöker än en gång och tar i lite extra i både uttal och kroppsspråk. Expediten skiner upp, ser ut att ha förstått och hämtar äntligen varan som du frågat efter. Du nickar jakande, tackar och betalar.

När du står ute på gatan igen och förnöjelsen över att verkligen ha gjort dig förstådd börjar gå över, kan det hända att du börjar reflektera över hur klumpigt och finesslöst du uttryckte dig. Du frågar dig själv: *Varför använde jag kasus dativ när det skall vara kasus ackusativ? Varför sa jag si när det heter så?* Ord som man för stunden hade glömt kommer tillbaka och man kommer kanske på vad man egentligen skulle ha sagt. Eller också förblir man grubblande på hur man egentligen säger det där.

I den här uppsatsen får jag möjligheten att betrakta det ovan beskrivna fenomenet ur ett annat perspektiv. Jag tänker nämligen undersöka vilka språkliga misstag som studenter som lär sig svenska som andraspråk gör. Syftet är att göra en övergripande sammanställning av de vanligaste språkliga felen. Utöver de övergripande resultaten tänker jag också ta fasta på ett specifikt fel och utifrån ett konstruktionsgrammatiskt synsätt göra en fördjupande undersökning av detta. Här har jag valt att behandla negerande pronomen. Den fördjupande undersökningen skall visa vari felen består och vad som hade varit mer idiomatiskt korrekta varianter att uttrycka sig på. Jag har dessutom upprättat en så kallad konstruktikonpost över uttryckssättet.

2. Metod och material

2.1. Metod

När jag genomsöker materialet efter språkliga fel har jag valt att begränsa mig till att bara titta efter två typer av fel, ordkombinationsfel och mönsterfel, det vill säga felaktigheter som uppstått när man konstruerat yttranden efter ett oidiomatiskt mönster. Jag utesluter därmed de språkliga felaktigheter som utgörs av till exempel stavfel, böjningsfel och ordföljdsfel, så länge inte något av dessa skapar en osäkerhet eller tvetydighet för huruvida det gäller ett mönsterfel eller ej.

I den fördjupande undersökningen har jag tittat i en grammatika för att se om den innehåller några språkliga regler över det specifika felet, och vad det finns för alternativa sätt att uttrycka sig på. Med hjälp av sökverktyget Korp har jag dessutom undersökt användningsfrekvensen för de alternativa uttrycksätten. Sökresultaten har använts för att avgöra om ett sätt att uttrycka sig på är mer idiomatiskt än ett annat.

2.2. Empiriskt material

Mitt undersökningsmaterial har bestått av tjugofem stycken texter skrivna av lika många informanter. Alla informanterna har annan språklig och kulturell bakgrund än svensk och har börjat lära sig svenska först i vuxen ålder. Informanterna kommer inte att nämnas vid namn, utan de kommer att citeras anonymt.

Texterna som jag undersöker är skrivna som inträdesprov till den behörighetsgivande kursen i svenska för studenter med annat modermål, en kurs som leder fram till Tisus-provet, som ger studenter med utländsk gymnasieutbildning behörighet att studera vid svenska universitet. Med hjälp av proven har man kunnat dela in studenterna i olika grupper baserade på deras språklig förmåga. Alla proven är skrivna i löpande text. Elva av proven är skrivna i brevform där studenterna har fått skriva ett brev till kommunen där de bor för att komma med förslag på vad som skulle kunna förbättras i området. Tretton av texterna utgörs av texter i vilka studenterna skriver om sin syn på traditioner i det moderna

Sverige. En av texterna handlar om Internet som mötesplats. Totalt utgör materialet 6582 ord.

2.3. Korp

Korp är namnet på Språkbankens verktyg för korpussökningar. Med Korp kan man göra sökningar i 92 svenska *korpusgrupper*, dvs. textsamlingar, som utgörs av många olika typer av texter, allt från bloggar och tidningartiklar till akademisk text och romaner. Korpusarna innehåller totalt 1 017 228 989 så kallade *token* eller *löpard*, det vill säga varje enstaka förekomst av ett ord, som har kategoriserats efter ordklass, böjning, morfologisk sammansättning med mera. Detta möjliggör att man kan anpassa sina sökningar efter en mängd kriterier och därför kunna fånga just de resultat man är ute efter.

Det är till exempel möjligt att göra en så övergripande sökning som att bara söka på en viss ordklass, till exempel *substantiv*. Eller en så exakt sökning som att söka bara på ordformen *cykel*, resultatet blir då alla träffar i korpusarna på just detta ord och i just denna böjning och med exakt den stavningen. Men det är också möjligt att söka efter *cykel* som s.k. *lemgram*, alltså ordet i alla dess böjda former, sökningen genererar då även träffar som *cyklar*, *cykeln*, *cykelns* osv. Det är också möjligt att söka på *förled* (tex. *Cykelskor*) eller *efterled* (tex. *landsvägs*cykel**). Man kan också kombinera flera sökord till *söksträngar*. En sådan skulle till exempel kunna vara *Adjektiv + Cykel* (lemgram) och träffarna skulle exempelvis kunna vara *snabba cyklar*, *röd cykel*, *blåa cykeln* osv.

3. Konstruktionsgrammatik

I och med att konstruktionsgrammatiken är viktigt för min undersökning, inte minst för den fördjupande undersökning, skall jag här under kort redogöra för det konstruktionsgrammatiska synsättet.

3.1. Vad är konstruktionsgrammatik?

I traditionella redogörelser för språkets uppbyggnad har man alltid delat upp de språkliga beskrivningarna i två delar. Den första delen är den grammatiska delen, som behandlar det syntaktiska och det morfologiska, dvs reglerna för exempelvis ordföljd och böjning och sammansättning av ord. Den andra delen är den lexikala delen, vars

innehåll utgörs av bland annat ord och idiomatiska uttryck och deras semantiska funktioner, alltså deras betydelse.

Men konstruktionsgrammatiker menar att man egentligen inte kan göra en sådan uppdelning. Istället menar man att språket utgörs av *konstruktioner*. Konstruktionerna fångar både språkets form, det vill säga hur det ser ut och hur det låter, och det språkliga innehållet, dvs. dess semantiska och pragmatiska betydelser. Det här samspelet framgår tydligt i Goldbergs (2006) benämningar av konstruktionerna som *form och betydelsepar* (form and meaning pairings) eller *konventionaliserade form och funktionspar* (conventionalized pairings of form and function). Med *konventionaliserade* menas etablerade mönster i språket. Dessa konventioner uppstår genom att språkbrukarna inom en språkgemenskap skapar naturliga sätt att uttrycka sig på när de under tid upprepar ett visst sätt att uttrycka sig på tills det uppstått ett etablerat mönster (Prentice 2010:28). Man kan säga att det skapas ett språkligt samförstånd för vad som är vissa ords eller uttrycks form och innehåll.

[...] constructionist approaches emphasize the role of grammatical constructions: conventionalized pairings of form and function
(Goldberg 2006)

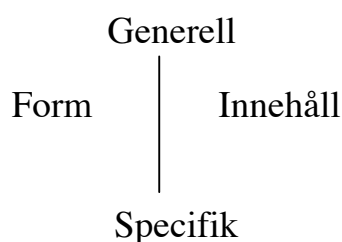
Konstruktionerna är också av olika schematisk grad. Det betyder att de uppträder i ett mönster som är mer eller mindre generellt och som därmed kan ha mer eller mindre fixerade eller oföränderliga inslag. Konstruktioner som är helt fixerade utgörs av till exempel lexikala enheter som idiomatiska uttryck eller av enskilda ord. Konstruktioner som är helt schematiska följer ett mönster utan några fasta lexikala inslag.

Fried (u.u.:4) menar att man kan tala om ett kontinuum mellan en generell och en specifik pol längs vilket vi kan sortera in konstruktionerna baserat på hur schematiska de är.

...lexical items on the one hand and highly schematic, abstract grammatical patterns on the other are seen as two poles of a continuum along which much of our linguistic knowledge can be arranged. (Fried u.u.:4)

Fig. 1 nedan är ett försök att illustrera detta kontinuum i form av en axel mellan den generella och den specifika polen. Oavsett var längs denna axel konstruktionerna befinner sig speglar de både en formsida och en innehållssida.

Fig.1 Kontinuum

Med helt schematiska konstruktioner avses till exempel en satsstruktur. Exemplet nedan visar satsstrukturen för en monotransitiv sats.

- (1) a, SUBJ V DIROBJ.
b, Hans ser Greta.
c, Vargen äter mormor.
d, Den vackra örnen jagar den skräckslagna haren.

I exempel *1a* syns det schematiska mönstret, bestående av ett subjekt, ett verb och ett direkt objekt. I *1b* och *1c* ser man samma mönster men nu i enklast tänkbara utförande: satsdelarna utgörs här bara av varsitt ord. Men mönstret tillåter större variation än så. I exempel *1d*, ser man att de olika satsdelarnas innehåll och uppbyggnad kan vara mer komplicerade. Det är fullt möjligt så länge man inte bryter mot mönstrets regler.

Det finns även delvis schematiska konstruktioner som innehåller ett eller flera fasta lexikala inslag. I konstruktionen nedan är ordet *som* det fasta inslaget.

- (2) a, SUBSTANTIVX *som* SUBSTANTIVX
b, Grädde som grädde.
c, Men du använder ju matlagningsgrädde!
-Ja, vadåå? Grädde som grädde.

Exemplet *2a* visar det schematiska mönstret med de båda substantiven och den fasta komponenten *som*. Avgörande för konstruktionen är att det är samma substantiv på båda sidor av konjunktionen. Som i exempel *2b*. Just denna konstruktion är en så kallad *reaktiv konstruktion* (Linell 2012), dvs den fungerar som en reaktion på något i ett tidigare yttrande. Exempel *2c* är en konstruerad dialog där konstruktionen bara reagerar på efterledet *-grädde* i sammansättningen *matlagningsgrädde*. Konstruktionen används när man antingen inte förstår invändningen från den tidigare talaren eller när man inte håller med om den. Betydelsen

motsvarar snarast den som man finner i uttrycken *Sak samma* och *Det spelar väl ingen roll* eller mer frågande *Spelar det någon roll?* Konstruktionens betydelse framgår dock bara när man ser den i sin kontext.

3.1.1. Semantisk genomskinlighet

Svårigheten med att härleda uttryckssätts egentliga betydelse utifrån dess enskilda beståndsdelar handlar om *semantisk genomskinlighet* (Prentice 2010:28). Precis på samma sätt som uttryck kan variera i schematisk grad kan de även ha olika grader av genomskinlighet beroende på hur uppenbar dess innebörd ter sig för betraktaren.

Uttryck som har en låg grad av genomskinlighet kallas *decoding idioms* (Filmoré m.fl. 1988). Ett exempel på ett sådant idiom är uttrycket *att måla fan på väggen*. Dess betydelse, att man framställer situationen som värre än vad den egentligen är, är omöjlig att förstå utifrån att man bara betraktar orden som utgör frasen. Här räcker det troligen inte ens att besitta en kulturell förståelse för de gamla föreställningar som ligger till grund för frasens ursprung, dvs. att man lockar fram onda ting genom att tala om dem eller avbilda dem (Holm 1964:221). För även uttrycket *att tala om trollden* har samma ursprung men används i dagligt tal med en helt annan betydelse. För varje fras, ord, eller konstruktion måste man också känna till den exakta betydelse och vilka avgränsningar den har för när och hur den kan användas.

Det finns även uttryck som är genomskinliga och möjliga för betraktaren att förstå trots att de består av helt oförutsägbara ordkombinationer (se kapitel 4.2). Dessa kallas *encoding idioms*. Trots att uttrycken är genomskinliga kvarstår alltså svårigheten att man som språkbrukare själv måste känna till den konventionaliserade uttrycksformen för att kunna uttrycka sig idiomatiskt riktigt (se kapitel 4.1). En språkinlärare som ställs inför ett ord som *flasköppnare* i en text kommer troligen inte ha några problem att förstå vad det betyder, förutsatt att vederbörande känner till betydelsen av substantivet *flaska* och verbet *att öppna*. Men när språkinläraren själv skall skriva en text och där tvingas beskriva ett föremål vars namn är obekant, t.ex. en flasköppnare, uppstår svårigheter. Former som *kapsylavbändare* eller *korkborttagare* hade ju kunnat vara fullgoda alternativ men eftersom dessa former inte är allmänt vedertagna kommer de att betraktas som icke idiomatiskt.

3.2. Forskningsanknytning

Vid Göteborgs universitet pågår arbetet med att bygga upp ett så kallat *konstruktikon*, en databas över grammatiska konstruktioner. Konstruktikonet ingår i ett resursnätverk vid Språkbanken i Göteborg, tillsammans med bl.a. *Svenskt Frasnät (SweFN)*. Utarbetandet av både Konstruktikonet och SweFN är baserat på ett liknande arbete som bedrivs av *ICSI* i Berkeley, Kalifornien under namnet *FrameNet*. Utmärkande för både svenska SweFN och amerikanska FrameNet är att de bygger på så kallad *ramsemantik* (frame semantics). Ramsemantik är ett sätt att förklara hur ord, fraser och grammatiska konstruktioner hänger samman och hur de används. Ramarna kan liknas vid olika scenarion eller situationer, som till exempel *att invadera*, *att tömma* eller *att förolämpa*. Till ramarna kopplas sen de ord, konstruktioner och semantiska roller som är relevanta för de olika sätt som ramens betydelse kan uttryckas på.

Ramen *Invadera* (Invading, FrameNet), kan nämnas som ett förklarande exempel. Ramens två viktigaste semantiska roller är *Agent*, den utförande parten, och *Påverkad*, den drabbade parten. Till ramen knyts ord så som *invadera*, *krig*, och *ockupation*.

Agent kan utgöras av exempelvis en stat eller en fältherre och *Påverkad* kan utgöras av till exempel ett territorium. Dessa roller måste inte uttryckligen förekomma, men är underförstådda eftersom om någon invaderar måste någon också bli invaderad. Verbet kan uppträda i alla sina böjningsformer, såväl som i sin avledda form *invasion*. Nedan i exempel 3a, återfinns mönstret för konstruktionen och i 3b dyker det upp igen men med enklast tänkbara tillämpning. Även andra semantiska roller knyts till ramen, i exemplet 3c nedan aktualiseras förutom *Agent* och *Påverkad* även rollen *Varaktighet* och *Tidpunkt*. Men det skulle likaväl kunna vara andra roller som aktualiserats, till exempel *Orsak*, *Resultat*, *Frekvens* med mera.

- (3) a, [Agent] invaderar [Påverkad]
b, [Japan]_{Agent} invaderar [Kina]_{Påverkad}
c, [Den treåriga]_{varaktighet} invasionen av [Sovjetunionen]_{Påverkad}
inleddes [den 22 juni.]_{Tidpunkt}

Till ramen *Invadera* knyts även andra konstruktioner som uttrycker samma betydelse. I exemplet nedan finns en konstruktion där verbet *gå* tillsammans med två verbpartiklar, *in i*, utgör de fasta inslagen.

- (4) a, [Agent]gick in i [Påverkad]
b, Etiopiska styrkor gick in i Somalia.
c, [sovjetisk trupp]_{Agent} gick in i [Afghanistan]_{Påverkad}

Eftersom *SweFN*, *FrameNet* och liknande projekt som bedrivs inom andra språk använder samma uppsättning semantiska ramar hoppas man att resurserna skall kunna användas inom översättningssystem, men också att det skall komma till användning för språkinlärning. Databasposterna i konstruktikonerna hålls relativt enkla för att studenter också skall kunna vara med och bidra till att databasen får en större omfattning. Här är tanken att denna uppsats skall ingå.

4. Idiomacitet, ordkombinationer och språkinlärning

4.1. Idiomatiskt språkbruk

Begreppet *idiomatisk* förekommer huvudsakligen i två sammanhang. Dels i *idiomatiska uttryck* eller *idiom* för fasta fraser med en bestämd konventionaliserad betydelse som i exemplet *att måla fan på väggen* ovan. Dels används det i begreppet *idiomatisk språkbruk* eller *idiomatisk svenska*. Förenklat uttryckt betyder det ungefär: *Inföddlik svenska* eller *svenska så som den talas av svenskar*. Begreppet inbegriper mer än att språkbrukaren behärskar de grammatiska reglerna och använder svenska ord. Det handlar också om att man har kunskap om vilka ord som går att para ihop med varandra, och att man kan använda sig av de konventionaliserade uttryckssätten i en given kontext. För att kunna tala en idiomatisk svenska måste man därför behärska både språkets encoding och decoding idioms.

Att tala svenska (eller vilket annat språk som helst) som en infödd innebär inte endast att behärska språknormen utan också att använda språket på det sätt som en infödd talare gör. Det kan handla om att välja "rätt" uttryck i en situation där flera alternativ är korrekta men inte lika idiomatiska, eller att använda en viss grammatisk konstruktion i ett textsammanhang där flera andra alternativ är grammatiskt korrekta men inte funktionellt likvärdiga. (Ekberg 2004:259)

4.2. Ordkombinationer

Ord går inte att kombinera med varandra hur som helst, åtminstone inte om man vill tala idiomatisk svenska. Även grammatiskt korrekta meningar kan te sig obegripliga om språkbrukaren inte följer de *selektionsrestriktioner*, de regler som bestämmer ords kombinerbarhet, i språket. Enström (2010) sätter upp regler för ords selektionsrestriktioner, där hon skiljer på semantiska regler och rena uttrycksregler¹. Meningar som innehåller brott mot de semantiska reglerna kan leda till obegripliga eller svårtolkade påståenden. Exempel på brott mot semantiska regler kan till exempel vara att man använder sig av ord eller uttryckssätt reserverade för något mänskligt då man talar om materiella ting, eller vice versa. Sådana meningar skulle kunna se ut på följande sätt: **Barrskogen hör gärna färgfoton. *Min nya lägenhet är snäll* eller **Min kattunge har gått sönder*.

De rena uttrycksreglerna gäller ord som har en koppling mellan sig som inte nödvändigtvis behöver uppfattas som logisk men som ändå är den konventionaliserade formen. Säger man **Vad gör vi för slutsatser av det här?* Så skulle folk reagera. Det idiomatiskt korrekta sättet att säga detta på vore: *Vad drar vi för slutsatser av det här?*. Lika illa fungerar det att försöka använda sig av en synonym som till exempel **Att hala en slutsats* och inte ens den mest snabbtänkte kan **rycka en slutsats*. Fel av den här typen kallas *approximationer*, man har gjort fel men har ändå hamnat nära det uttryckssätt som hade varit rätt (Ekberg 2004:265 & Hyltenstam 1992:351-368).

[...] lexikala fel i form av approximationer, dvs sådana fel där det valda ordet har ett "felaktigt" innehåll eller en felaktig form, men i båda fallen ligger nära det förväntade idiomatiskt korrekta ordet eller uttrycket.
(Ekberg 2004:265)

4.3. Språkinlärning

Konstruktionsgrammatiken har ett *språkbruksbaserat (usage-based)* synsätt för hur språkinlärning går till. Man menar att språket är något

¹ Enström urskiljer också kategorin "logiska regler" vilken jag dock slagit samman med de semantiska reglerna då den är irrelevant för min undersökning.

som man lär sig att konstruera genom interaktion med andra språkbrukare, när man försätts i kommunikativa situationer där man kan tillgodogöra sig de konventionella sätten att uttrycka sig på och endast genom att utsättas för ett genuint språkligt bruk kan man lära sig vad som är ett vedertaget sätt att uttrycka sig på.

Fried (u.u:29) skriver att eftersom man under språkinlärningsprocessen kommer att ställas inför och behöva förlita sig på en mängd faktorer så som syntax, semantik, pragmatik och fonetik samtidigt beskrivs detta också bäst med något som fångar så många språkliga dimensioner som konstruktioner gör. Konstruktioner som man kan tillgodogöra sig både som hela färdigkonstruerade stycken eller genom att tillgodogöra sig dess schematiska mönster (se kapitel 3.1). Därför kan barn lagra meningar som de har hört som enheter och sedan använda dessa, även om det rör sig om meningar med en grammatisk uppbyggnad som är mer komplicerad än vad de egentligen behärskar. Informationen om det faktiska bruket av språkliga uttryck lagras jämsides med vad som kallas språkliga generaliseringar (Goldberg 2006).

4.3.1. Generaliseringar

Om inläraren har lärt sig några ord, till exempel *kasta*, *hysta* och *testa* och även har lärt sig hur dessa ord böjs i preteritum, *kastade*, *hystade*, *testade*. Då är det troligt att inläraren också kommer att kunna tillämpa samma böjningsmönster på andra ord vars preteritumform den inte känner till. Låtsasordet *knesta* skulle med mönstret ovan få preteritumformen *knestade*. Det är detta sätt att applicera böjningsmönster (med mera) på som kallas att generalisera.

Som bevis för att man verkligen gör generaliseringar har man det faktum att man under sin språkinläringstid även tenderar att *övergeneralisera*, det vill säga tillämpa böjningsmönstret utanför dess begränsningar, dvs. när det inte är rätt. Till exempel *äta* – *ätade*. Generaliseringarna avslöjar att man inte behöver lära sig varje enskilt sätt som ett ord kan sägas på.

Further evidence that children generalize the patterns they use stems from the fact that they occasionally produce spontaneous overgeneralizations. (Goldberg 2006)

Generaliseringar är inte något som bara görs med ords böjningsmönster utan språkinlärare tenderar även att generalisera exempelvis verbs argumentstruktur. Det är därför som språken är så regelmässiga. Man

talat till exempel om SVO-språk. Hade vi inte gjort generaliseringar hade verben haft fler olika sätt att konstrueras på inom samma språk, som t.ex. SVO, VSO, etc menar Goldberg.

Generaliseringarna gör det också möjligt att i större utsträckning förstå budskapen i uttalanden som man hör trots att man kanske inte förstår uttalandets alla ord. Ställs man inför ett verb man inte känner igen kanske man ändå kan känna igen verbets argumentstruktur och göra en ungefärlig uppskattning av de semantiska rollerna och göra en tolkning av vem som är *Agent* och vem som är *Påverkad*.

I exempelmeningen *Han knestade henne någonting* skulle man då kunna dra slutsatserna att han är Agent och hon är Påverkad och att handlingen utspelar sig i dåtid. En rimlig tolkning av meningens betydelse skulle kunna vara *han gav henne någonting* eller *han visade henne någonting*.

4.3.2. Enhetsspecifik inläring

Lagrad information som kan betraktas som ett brott mot generaliseringarna kallas *enhetsspecifik kunskap* (Item-specific knowledge), som kan vara att man har lärt sig hur enskilda verb konstrueras. Att som i Goldbergs engelska exempel nedan kunna veta att meningar som innehåller de närmast synonyma orden *help* eller *aid* inte kan konstrueras på samma sätt är en enhetsspecifik kunskap, eftersom det inte går att räkna ut uttryckssätt som kommer att vara gångbart och vilket som inte kommer fungera.

- (5) a, Pat helped her grandmother walk up the stairs
- b, *Pat aided her grandmother walk up the stairs
- c, Pat aided her grandmother in walking up the stairs

4.4. Främmandespråksundervisning

Enligt Abrahamson (2009) har den lärarledda främmandespråksundervisningen mer och mer övergått från form-, regel- och skriftbaserad undervisning till en undervisningsmodell som i större utsträckning kretsar kring kommunikation och språklig kreativitet. Trots detta kommer klassrummet som språklig inlärarmiljö alltid att skilja sig markant från en naturlig inlärarmiljö. Det språkliga inflödet kommer att vara begränsat till att huvudsakligen bestå av vad man får ut av de tillgängliga läromedlen, ur kommunikation mellan medstudenter och ur kommunikation mellan studenter och lärare. I kommunikationen

mellan lärare och elever tenderar läraren visserligen att anpassa sitt språk och kommer därför att tala tydligare och mer syntaktiskt korrekt med färre avbrott och omtagningar än i vardagligt tal. Men eftersom läraren kanske utgör den enda kontakten inläraren har med målspråket är inflödet av ett varierat språk alldeles för begränsat. Något som även Ekberg berör:

Att få ett relativt sett litet inflöde av infödd svenska behöver inte nödvändigtvis drabba den syntaktiska kompetensen (grammatiken i snäv bemärkelse) – däremot kan det ha åverkningar på den lexikala kompetensen (inkluderande det idiomatiska språkbruket) [...] (Ekberg 2004:2)

Vidare menar Abrahamsson att många av samtalen i klassrummet saknar riktiga kommunikativa krav, det vill säga, det saknas ett egentligt behov av att kunna förstå andra och av att göra sig själv förstådd. Som exempel på ett samtal utan kommunikativa krav nämner Abrahamsson ett samtal där en lärare frågar sin elev vilken månad och vilken veckodag det är. Behovet av att faktiskt göra sig förstådd är i detta samtal i princip obefintligt eftersom både lärare och elev samtalar om något de båda vet svaret på. *Vilken dag är det? - det är måndag.* Han menar därför att klassrummet är en icke genuin språklig miljö.

Abrahamsson (2009) redogör i sin bok för *Pienemanns processbarhetsteori* (Abrahamsson 2009:122 ff). Kort uttryckt är det en teori i vilken språklig inläring delas in i fem steg. För att en språkinlärare skall kunna tillgodogöra sig steg två måste steg ett redan behärskas. En språkinlärare som befinner sig på steg ett befinner sig på ett tidigt nybörjarstadium och behärskar i princip bara oböjda ord och kan bara göra enkla negerande yttranden genom att kombinera innehållsord och negation, så som *Inte cykla* eller *Inte snäll*. I steg två lär man sig ordböjning för tempus, numerus etc. Först på steg fyra förväntas inläraren kunna placera negationen på rätt plats i en huvudsats, och först på steg fem förväntas inläraren kunna placera in negationer rätt även i bisatser. Negationer är alltså något man behärskar till fullo ganska sent i sin språkinläring.

5. Övergripande resultat

I detta kapitel presenteras de feltyper jag identifierat i materialet.

5.1. Identifierade fel

Prepositionsfel

Det vanligaste felet som förekommer i texterna är prepositionsfel. Totalt återfinns 69 prepositionsfel fördelad på 20 av de 25 texterna. Den vanligaste typen av prepositionsfel är att man har utelämnat en preposition, se 6a nedan. Denna typ utgör 42 av de 69 felen. De övriga 27 felen gäller meningar där informanten har valt en felaktig preposition, som i exempel 6b nedan.

- (6) a, ...och är inte svenskt ursprung
b, Visst ska man vara intresserat om olika kulturer...

Fel ord

Det näst vanligaste felet som informanterna gör är att de använder ett felaktigt ord. Felaktigheterna handlar om brott både mot semantiska regler och mot reglerna om rena uttryckssätt (se kapitel 4.2). I gruppen av felaktigt använda ord kan man urskilja att mer än hälften av felen utgörs av felaktigt val av verb. Av de totalt 59 felen utgörs hela 30 av fall där verbet som är felaktigt. I exemplen nedan är felaktigheterna understrukna.

- (7) a, Enligt min åsikt på den här saken...
b, Om det är möjligt ska det bli jättegott att bygga andra sportplatser
- (8) a, Världen bekommer tråkig om alla försöker att vara lika dan.
B, Det står mång livsaffärer i frölunda torg
c, På det sätt kan kommuner motionera alla medborgare att träna.

Ord saknas

I ytterligare 14 fall saknas ord helt och hållet. Oftast rör det sig då om små ord som obestämd artikel eller reflexivpronomen men i enstaka fall även om verb. Det uteblivna ordet är satt inom parentes i exemplen nedan.

- (9) a, När jag kastar alla sopor i en påse känner jag (mig) ledsen för miljön...
b, Det är viktigt i (ett) multikulturellt samhälle...

Blandning

Fyra av informanternas fel beror på att de har blandat ihop två sätt att uttrycka sig på.

- (10) a, I mitt bostadsområde bor ungefär tusentals personer.
b, Det är viktigt att hålla på var egen tradition men ibland måste vi få kompromissa.
C, ...de spelar fotboll i slottsskogen medan samtidigt andra människor ligger på grasmatta...

I exempel 10a hade det räckt att skriva antingen *tusentals personer*, eller skriva *ungefär ett tusental personer*. I exemplet 10b har informanten tagit med två finita modala hjälpverb och blandat *får vi kompromissa* med *måste vi kompromissa*. I Exempel 10c hade det räckt att skriva ut antingen *medan* eller *samtidigt som*.

Negationer

Ytterligare en liten grupp av fel är negationerna. Bland negationsfelen kan man identifiera tre typer. Den största gruppen är de rena ordföljdsfelen. De andra två är felaktigheter som rör negerande pronomen som objekt och felaktigheter som rör negation i kombination med kvantitetsuttryck och som förekommer fyra gånger i materialet.

- (11) a, När barn ha ingenting att göra då börja dem med alkohol och prova droger, vilket är inte bra!
b, Naturligtvis luftade det dåligt och alla tycker att det inte är bra att de som ansvar att rengöra kom så sent.

Exempelmeningen 11a visar både det rena ordföljdsfelet i satsen *vilket är inte bra!* och felet med negerande pronomen som objekt i satsen *När barn ha ingenting att göra...* Andra satsen i exempelmeningen 11b visar svårigheterna med negation och kvantitetsuttryck. Stycket *alla tycker att det inte är bra att de som...* skulle kunna göras mer idiomatisk genom att ersätta pronomenet *alla* med dess negerade antonym *ingen* eller genom att man ersätter *inte är bra* med antonymen *dåligt*. Detta är dock inget jag kommer utreda noggrannare. I Kapitel 6 gör jag istället en fördjupande analys av feltypen negerande pronomen som objekt.

Övrigt

Idiomatiska fel som jag av olika anledningar inte kunnat kategorisera har jag klumpat samman i kategorin övrigt. Själva till att de är svåra att kategorisera är många. Ibland är yttrandena svåra att överhuvudtaget

begripa och ibland innehåller de fel som inte går att rätta om man inte vill skapa en kedjereaktion av andra nödvändiga förändringar. Den här kategorin är förhållandevis stor och innehåller 54 fel.

- (12) a, Det finns stora företagen som bygger nya möjligheter av
framtid, men svenskarna förlurar inte sina traditioner.
b, När det gäller tradition kan fråga att vem?

6. Fördjupning: negerande pronomen

6.1. Allmänt om negationer

Negationer är ord och morfem som kan användas för att förändra betydelsen av ord och meningar till att uttrycka ett motsatsförhållande. Jämför skillnaden i *maten är god* och *maten är inte god*. Satserna som innehåller negationer kallas *negeradesatser*. Just adverbet *inte* är den absolut vanligaste negationen i svenskan tillsammans med de båda synonymerna *icke* och *ej* (Språkriktighetsboken 2011:261). Negationer är vanligen adverb eller pronomen, så som *aldrig*, *ingenting* och *ingen*, men det också handla om morfem som *miss-* i misslyckas eller *o-* i ovänlig.

Negationer som negerar hela satser placeras vanligtvis i anslutning till det finita verbet, antingen före eller efter beroende på om det är en bisats eller en huvudsats, men det finns ytterligare sätt som negationen kan placeras på. Den kan placeras inledande i meningar som *13a*, eller förekomma dubbelt som i *13b*, negationen kan också vara frasbunden som i *13c*.

- (13) a, Inte har han pratat med mig i alla fall!
b, Ingen ro här inte!
c, Ja, det är en inte helt oväsentlig fråga.

Det motsatsförhållande som negationerna skapar kan också uttryckas med hjälp av *antonymer*, motsatsord. Motsatsen till *Maten är god* skulle med antonym istället skrivas *Maten är äcklig*. Men även sådana satser kan självklart negeras, *Maten är inte äcklig*.

6.2. Negerande pronomen som objekt

Holmes och Hinchliffe (2003) skriver i *Swedish – a comprehensive grammar*, en grammatikbok skriven för undervisning i svenska som främmandespråk, författat idiomatiska regler för när man bör använda objekt med *ingen/inga/inget* eller *ingenting* respektive när man istället bör ersätta det med *inte + någon/några/något/någonting*. Enligt Holmes och Hinchliffe bör *ingenting* och *ingen/inga/inget* bara användas i huvudsats med enkelt verb. Med undantag för efter partikelverb och efter verb + preposition.

- (14) a, Jag tyckte inte om någon.
 b, *jag tyckte om ingen.
 c, Jag pratade inte med någon.
 d, * Jag pratade med ingen.

Med hjälp av exempelmeningar visar de dock att även om *inte + någon/något/några/någonting* är den föredragna varianten kan negerande pronomen användas även när ovanstående regler egentligen bör tillämpas. I såfall bör de negerande pronomenen inte placeras där objektet vanligtvis placeras, utan hamnar istället på satsadverbialets plats. Vilket framgår ännu tydligare när man betraktar meningarna i ett kombinerat satsschema.

Fig.2 Exempelmeningar i kombinerat satsschema

Fund.	Typplats	N1	A1	V	N2	A2
Jag	hade	□	inte	fått	några pengar	den veckan.
Jag	hade	□	inga pengar	fått		den veckan.
Jag	har	□	inte	hört	någonting	om detta.
Jag	har	□	ingenting	hört		om detta.
Han	sa	□			att han inte hade några pengar.	
	att	han	inte	hade	några pengar.	
Han	sade				att han inga pengar hade.	

	att	han	inga pengar	hade.		
--	-----	-----	-------------	-------	--	--

6.3. Korpussökningar

För att undersöka om det är mer idiomatiskt att följa Holmes och Hinchliffes regler eller om det är bättre att förlita sig på en ordföljd med negerande pronomen på satsadverbialets plats har jag gjort sökningar i Korp på två av felmeningarna i mitt material. Söksträng 1 och 3 innehåller det mönster som behåller det negerande pronomenet fast placerat på satsadverbialets plats och söksträng 2 och 4 innehåller det mönster som negerar satsen med hjälp av *inte*. Sökresultaten visar klart och tydligt att det är betydligt vanligare att konstruera med *inte* + *någon/något/några/någonting*, det vill säga enligt Holmes och Hinchliffes regler. Störst är marginalerna mellan söksträng 3 och 4 med 36 träffar mot 19.984 träffar. I söksträng 1 och 2 har jag dock bytt ut substantiv mot pronomen.

Sökresultat för mening ett: *När barn ha ingenting att göra*

Sökning 1

Exempelmening: När hon ingenting har att göra...

Söksträng: [subj][pro][ingenting/Inget [verb][att][verb]

Antal träffar: 108st

Sökning 2

Exempelmening: När hon inte har någonting att göra...

Söksträng: [subj][pro][inte][verb][någonting/något][att][verb]

Antal träffar: 1975st

Sökresultat för mening två: *eftersom det fanns ingen bussar*

Sökning 3

Exempelmening: Eftersom det inga bussar fanns

Söksträng: [subj][det][ingen/inget/inga][substantiv][verb]

Antal träffar: 36st

Sökning 4

Exempelmening:Eftersom det inte fanns några bussar

Söksträng: [subj][det][inte][verb][någon/något/några][Substantiv]

Antal träffar:19 984st

Anledningen till att jag gör en fördjupande undersökning av det mer oidiomatiska sättet att uttrycka sig på är för att det är detta sätt som skiljer ut sig genom speciella ordföljsregler. Det är också viktigt att påpeka att konstruktionen som behandlas i kapitel 6.4 nedan även inbegriper meningar där negerande pronomen är mindre markerade, exempelvis som i meningen *Jag fattar ingenting*.

6.4. Konstruktionsanalys

Som ett sista steg i den fördjupande undersökningen har jag utformat en konstruktikonpost åt en konstruktionsdatabas, ett så kallat konstruktikon. Konstruktionsposten eller databasposten har utformats enligt det beskrivningsformat som formulerats av Lyngfelt och Forsberg (2012).

Precis som alla konstruktioner har även denna konstruktion en formsida och en innehållssida. Om konstruktionens formsida kan sägas att den uppenbarar sig i form av negerande pronomen som antingen kan stå enskilt som *ingen* eller *ingenstans* men som också kan stå som attribut till ett substantiv som *inga* i *inga bussar*. Betydande för dess form är också dess placering, det vill säga att den och hela den nominalfras den ingår i tar satsadverbialets plats istället för att placeras där objekt vanligtvis placeras.

Innehållssidan av konstruktionen är att den är en negation och att den kan negera en referent, dvs. ett ord den står som attribut till. Eftersom man kan konstruera obegränsade mängder av meningar som innehåller den aktuella konstruktionen kan man konstatera att den utgör en del i ett större och mer generellt mönster, nämligen den vanliga satsordföljden som illustreras med hjälp av ett satsschema. Man kan säga att den ärver satsschemats egenskaper.

I databasposten finns också de ord listade som är essentiella för att konstruera konstruktionen. Hit räknas alltså negerande pronomenen, *ingen*, *inga*, *ingen*, *ingenstans*, *ingendera*. Konstruktionen kan dessutom ersättas med det ibland mer idiomatiska *inte* + *något* vilket jag därför tagit med som en kommentar i databasposten.

Databasposten innehåller även exempelmeningar som skall spegla konstruktionens variationsmöjligheter, att den kan uppträda på mer än ett sätt. I exemplen är konstruktionen dessutom markerad med klamrar.

I databasposten ingår också en enkel strukturbeskrivning. Strukturbeskrivningen visar en sats s(...) inom vilken bara de mest centrala delarna är utsatta. Där finns ett subjekt, (subjekt), och där finns ett predikat, (v). Där finns också satsadverbialplatsen, s-adv, och den utgörs i den aktuella konstruktionen av negerande pronomen, [PnNeg].

Fig.3 Databaspost

Id	Neg_Pronomen
type	Cx
cat	
inheritance	Satsschema
definition	Pronomen med negerande innebörd, som vid objektsfunktion placeras på satsadverbialplatsen i stället för objektsplatsen.
Structure	s[...(Subjekt) s-adv[PnNeg](v)...]
cee	ingen, inga, ingenting, ingenstans, ingendera
elements	<Role=Entity cat=PnNeg>
examples	Jag har [ingenting] hört om detta. Han sa att han [inga pengar] hade. Eftersom jag [ingenting] har att förlora.
comment	Alternativ. <i>inte....någonting</i>

7. Diskussion

Som jag tog upp i kapitlet om konstruktionsgrammatik håller man på att utveckla ett så kallat *konstruktikon*, en elektronisk databas över språkliga konstruktioner. Det finns en förhoppning om att detta konstruktikon skall kunna bli ett hjälpmedel vid andraspråkinläring.

Därför är det viktigt att fokusera på konstruktioner som är svåra ur ett andraspråksperspektiv. Den databaspost som jag utformat i min fördjupande undersökning kommer att kunna ingå i detta konstruktikon och kommer att kunna knytas till andra konstruktioner och till andra semantiska ramar inom resursnätverket SweFN. De övergripande resultaten i min uppsats visar några av de konstruktionstyper som andraspråksinlärare har svårigheter med och som man skulle kunna titta närmare på för att se om det går att utforma nya databasposter kring några av dessa. Med hjälp av mina sökningar i korp kan jag också visa att min analys är förankrad i verkligt svenskt språkbruk.

I konstruktionen med negerande pronomen som behandlas i den fördjupande undersökningen tydliggörs förhållandet mellan generaliseringar och enhetsspecifik kunskap som tas upp i kapitlet om språkinlärning. I denna konstruktion motsvaras generalisering av var man vanligtvis placerar objektet i den svenska idiomatiska ordföljden. Medan den enhetsspecifika kunskapen motsvaras av att man för att tala och skriva idiomatisk svenska måste placera det negerande pronomenet på satsadverbialets plats, eller så länge det inte rör sig om huvudsats med enkelt verb, ännu hellre ersätta det med alternativet *inte* + *pronomen*.

Denna oförutsägbara ordföljd kan man jämföra med den semantiska genomskinligheten hos encoding idioms. Skillnaden är att den här gången gäller det inte valet av ord. En mening som innehåller konstruktionen kommer inte att vara svår att förstå för betraktaren, men det är inte självklart att det är så här man skall uttrycka sig.

I resultaten från den övergripande undersökningen återfinns många brott mot selektionsrestriktionerna både i fråga om de semantiska reglerna och uttrycksreglerna. Exemplet 7b utgör ett utmärkt exempel på brott mot de semantiska reglerna. Informanten har använt *jättegott* som ett allmänt positivt uttryck och inte hållit sig inom ramen för när det går att använda, det vill säga för att beskriva hur något smakar eller doftar.

Prepositionsfelet däremot utgör i stor utsträckning brott mot uttrycksreglerna. Detta syns i exempel 6b, där informanten skriver *intresserad om* istället för det konventionaliserade *intresserad av*.

Bakgrunden till några av de identifierade felet kan kanske förklaras med att studenterna generaliserar utifrån hur andra uttryckssätt konstrueras i svenskan. Det kan också vara så att de generaliserar utifrån sitt modersmål eller utifrån ett annat språk. I vissa fall är det uppenbart att informanterna generaliserar utifrån ett annat språk än svenskan, exempelvis utifrån engelska som i exemplen nedan.

- (15) a, Världen bekommer tråkig om alla försökar att vära lika dan.
b, Pa slutet är vi ett samhälle. Att vara multikulturellt
måste inte hindra oss.

I mening 15a används verbformen *bekommer* men i svenskan har verbet *att bekomma*, en för kontexten malplacerad betydelse. Här är det därför mer troligt att informanten generaliserar från engelskan *to become* – *att bli*. Detsamma gäller för 15b där informanten översatt det engelska uttryckssättet *In the end* istället för att använda en svensk motsvarighet som *i slutändan*, *slutligen* eller *när allt kommer omkring*.

Pienemanns processbarhetsteori som nämns i kapitel 4.4 är egentligen inte tänkt att appliceras på skriftspråk utan är ursprungligen avsett för analyser av spontant tal. Anledningen till detta är att när man skriver har man mer tid till att reflektera över språkliga regler. Det medför till exempel att det blir lättare att se sambanden mellan huvudsats och bisats. Detta kanske kan vara förklaringen till att det trots att det förekommer många ordföljdsfel för negationer i bisatser inte förekommer så många andra fel som har med sambandet mellan huvudsats och bisats att göra. För att de informanter som gör felen med negationens placering i bisats ska komma vidare i sin språkliga utveckling och nå nästa steg i processbarhetsteorins trappa behöver de ett större inflöde av svenska på en mer avancerad nivå. För att de själva skall kunna tillämpa den grammatiska informationen i det egna språkbruket måste de nämligen först kunna behärska den receptivt.

Även om informanterna i den här undersökningen lär sig svenska via undervisning är klassrummet inte deras enda tillgång till språkligt inflöde. Studenterna befinner sig faktiskt i Sverige, det vill säga, den ultimata språkmiljön för att lära sig svenska. De är därför inte att betrakta som främmandespråksinlärare utan som andraspråksinlärare. Det kan dock vara värt att nämna att studenternas inflöde av idiomatisk svenska utanför klassrummet kan variera kraftigt beroende på faktorer som till exempel intresse. Jag har valt att ta med kapitlet om svenska som främmandespråk för att det trots allt belyser några av svårigheterna med att lära sig ett idiomatisk språkbruk.

8. Litteratur

- Abrahamsson, Niclas 2009 Andraspråksinläring Lund: Studentlitteratur AB
- Ekerot, Lars-Johan 2001 (2 uppl.) *Ordföljd, tempus, bestämdhet – Föreläsning om svenska som andraspråk*. Malmö: Gleerups utbildning AB
- Ekberg, Lena 2004. *Grammatik och lexikon i svenska som andraspråk på nästan infödd nivå*. I: Hyltenstam & Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S. 259–276.
- Enström, Ingegerd 2010 *Ordens värld Svenska ord – struktur och inläring* Stockholm: Hallgren & Fallgren studieförlag AB
- Filmore, Charles, Kay, J. Paul & Kay O'Connor, Mary 1988. *Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of let alone*. *Language* 64:501-38.
- Fried, Mirjam (u.u.). *Construction Grammar*. I: A. Alexiadou & T. Kiss (red.), *Handbook of syntax* (2nd ed.) Berlin: de Gruyter.
- Goldberg, Adele 2006 *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language* Hämtat 2012-11 <<http://www.oxfordscholarship.com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001/acprof-9780199268511>>
- Hinchliffe, Ian & Holmes, Philip 2003 (2 uppl.) *Swedish a Comprehensive Grammar* London: Routledge
- Holm, Pelle 1964 *Bevingade ORD* Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Hyltenstam, Kenneth 1992 *Non-native features of Near-native speakers: On the Ultimate Attainment of Childhood L2 Learners I: Cognitive processing in Bilinguals*, ed. By Richard Harris. Amsterdam.
- Linell, Per 2012 *kan kan man väl men...” – en märklig reaktiv konstruktion i svenskan* Hämtat 2012-11-27 <www.svenska.gu.se/digitalAssets/.../1367602_gramfest-12_linell.pdf>
- Lyngfelt, Benjamin och Forsberg, Markus 2012 *Ett svenskt konstruktikon Utgångspunkter och preliminära ramar*. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Hämtat 2012-11 <http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/29198/1/gupea_2077_29198_1.pdf>
- Olofsson, Joel 2009 *”Han flög ut burk” - rörelsekonstruktioner i inlärarssvenska* Institutionen för svenska språket, Göteborgs Universitet

<<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/20888>>

Prentice, Julia 2010 *På rak sak Om ordförbindelser och konventionaliserade uttryck bland unga språkbrukare i flerspråkiga miljöer*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs Universitet.

Språkbanken hämtat 2012-12-12

<<http://spraakbanken.gu.se/swe/forskning/infrastruktur/korp/anvandarhandledning>>

Svenska Språknämnden 2011 *Språkriktighetsboken* Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag